

Özet

Türkiye-Rusya ilişkilerini tarihsel açıdan değerlendirmek, geleceğe dair birtakım öngörülerde bulunmayı kolaylaştıracaktır. 19. yüzyılda Türk-Rus ilişkileri iniş çıkışlı bir şekilde sürmüştür. Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na dahil olması, Karadeniz'de Rus limanlarının bombalanması sonucunda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Rusya'da 1917 Bolşevik Devrimi gerçekleşmiş ve dengeler hızla değişmiştir. Türkiye ile yeni kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki ilişkiler bir denge politikası üzerine kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Türk-Rus ilişkileri yeniden zorlu bir sürece girmiştir. Özellikle Kafkaslar üzerinden Stalin'in Türkiye'ye yönelik bazı talepleri gündeme gelmiş, Boğazlar ve Doğu Anadolu'daki bazı vilayetler üzerinde iddialar dile getirilmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin güvenlik arayışlarında Batı Bloğu'na yönelmesine yol açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Rus ilişkileri birçok farklı alanda gelişmiştir. Türkiye, SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'yla daha rahat ilişki kurabilen NATO ülkeleri arasında yer almaktadır. Taraflar arasında ticari ilişkiler, enerji işbirlikleri, turizm ve beşerî alanlarda yoğun ve çok boyutlu bir ilişki ağı vardır.

Geçmişten Günümüze Türk-Rus İlişkileri: Nasıl Bir Gelecek?

Hüseyin DIRİÖZ - Büyükelçi (E)

Türkiye-Rusya ilişkilerini tarihsel açıdan değerlendirmek, geleceğe dair birtakım öngörülerde bulunmayı kolaylaştıracaktır. İkili ilişkilerde öncelikle Osmanlı-Rus ilişkilerine değinmekte fayda vardır. Rusya'nın özellikle Büyük Petro ve II. Katerina dönemindeki yayılmacı politikaları sonucunda Avrupa, Balkanlar ve Asya yönünde genişleme çabaları, Osmanlı İmparatorluğu'yla çeşitli temaslara, savaşımlara ve anlaşmalara neden olmuştur.

Bu temaslara, bazı dönemlerde Osmanlı'nın bütünlüğüne hizmet ederken, bazı zamanlarda başka aktörlerin çıkarlarına uygun düşmüştür. Bu durum, Çarlık Rusyası'nın iç dinamiklerine ve uluslararası hedeflerine göre değişiklik göstermiştir. Örneğin Çeşme Deniz Muharebesi'nde Osmanlı Donanması'nın yakılması ve ardından 1833 Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Boğazlar ilk defa uluslararası bir rejime tabi olmuştur.

19. yüzyılda Türk-Rus ilişkileri iniş çıkışlı bir şekilde sürmüştür. Bu mücadele sadece Osmanlı ile Rusya arasında değil, aynı zamanda Avrupa güçlerinin de müdahil olduğu bir süreçtir. Örneğin 1853-1856 Kırım Savaşı bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu süreç, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na (93 Harbi) kadar devam etmiştir. Bu savaş, Osmanlı'nın en fazla toprak kaybettiği savaşlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde Osmanlı artık Balkanlar'dan çekilmiş, sınırları daralmış ve parçalanma sürecine girmiştir. Osmanlı'nın savaşa dahil olması, Karadeniz'de Rus limanlarının bombalanması sonucunda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Rusya'da 1917 Bolşevik Devrimi gerçekleşmiş ve dengeler hızla değişmiştir. Aynı süreçte Türkiye'de de Cumhuriyet'in kuruluş süreci başlamıştır.

Yeni Sovyet rejimi, Türkiye'yi kendi yanına çekebilme adına bazı olumlu sinyaller vermiş ve Türkiye ile yeni kurulan SSCB arasındaki ilişkiler bir denge politikası üzerine kurulmuştur. Bu yıllarda SSCB, Türkiye'ye karşı dostane bir tutum sergilemesine rağmen ilişkilerde tam bir güven ortamı oluşmamıştır. Çünkü o dönemde SSCB'nin, devrim ihracı hedefi ve ideolojik bir dış politika anlayışıyla hareket edebildiği görüşü de vardır. Buna rağmen ihtiyatlı ama işbirliğine açık bir ilişki geliştirilmiştir. Ekonomik ilişkiler başlatılmış ve SSCB, Türkiye'ye çeşitli alanlarda yatırımlar yapmıştır. Kayseri Dokuma Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Çayırhan Termik Santrali ve daha sonraları İskenderun Demir Çelik Fabrikası ve Seydişehir Alüminyum gibi yatırımlar bu dönemin ürünleridir.

İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Türk-Rus ilişkileri yeniden zorlu bir sürece girmiştir. Özellikle Kafkaslar üzerinden Stalin'in Türkiye'ye yönelik bazı talepleri gündeme gelmiş, Boğazlar ve Doğu Anadolu'daki bazı vilayetler üzerinde iddialar dile getirilmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin güvenlik arayışlarında Batı Bloğu'na yönelmesine yol açmıştır.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın bir parçası olarak yeniden konumlanma arzusuyla hareket ederek Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden biri olmuştur. Ayrıca 1960'lı yıllara kadar Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) içinde güçlü bir müttefik olarak yerini almış ve stratejik düşüncesini tamamen bu çizgiye oturtmuştur. Fakat 1960'ların başında bazı değişiklikler yaşanmış ve bu değişiklikler Türk-Rus ilişkilerini etkilemiştir. Bunlar içerisinde en önemli iki gelişme dikkat çekmektedir: birincisi, Küba Füze Krizi tehlikesinden sonra başlayan yumuşama (detente) süreci ve ikincisi ise Johnson Mektubu Krizi ve Kıbrıs meselesidir. Bu olaylara tepki olarak Türkiye, dış ilişkilerini çeşitlendirme yoluna gitmek istemiştir. Bir yandan Batı'yla güçlü ilişkilerini sürdüren Türkiye, diğer yandan "yumuşama (détente)" atmosferinden faydalanarak SSCB'yle daha rahat ilişkiler kurabilen NATO ülkelerinden biri olmuştur.

7 Mayıs 2025

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Türkiye'nin Rusya Federasyonu'yla ilişkileri gelişmeye başlamıştır. NATO da bu yeni döneme ayak uydurmak istemiş ve stratejik konseptin yeniden uyarlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylece NATO'nun, Soğuk Savaş döneminde "Caydırıcılık ve Savunma" üzerine kurulmuş bulunan ana stratejisine, Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni iki sütun daha eklenmiştir. Bunlar; "kriz yönetimi" ve "işbirliğine dayalı güvenlidir". Başka bir ifadeyle NATO, özellikle Rusya'yla ilişkiler bağlamında güvenliğin işbirliği yoluyla sağlanabileceği fikrini benimsemiştir. Bu doğrultuda NATO-Rusya Konseyi kurulmuş ve çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ilişkiler hız kazanmıştır. Bu bağlamda Türk şirketleri Rusya'da aktif rol oynamaya başlamış ve burada önemli projelere imza atmışlardır. Gelinek noktada bu projelerin toplam değeri 75 milyar doları geçmiştir. Ticari ilişkilerin yanı sıra Mavi Akım, Türk Akım 1 ve Türk Akım 2 projeleriyle enerji işbirliği de derinleşmiştir. 100 binin üzerinde Türk iş insanının Rusya'da faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye-Rusya ekonomik ilişkileri bu dönemde çok ciddi bir ivme kazanmıştır.

1990'lı yıllarda Batı-Rusya ilişkilerinde oluşan olumlu atmosfer, zamanla yerini "Soğuk Barış" veya "İkinci Soğuk Savaş" olarak nitelendirilen döneme bırakmıştır. Özellikle 2014 yılında başlayan Ukrayna Krizi ve nihayetinde 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya doğrudan askeri harekât düzenlemesiyle birlikte Batı-Doğu ilişkileri ciddi bir kırılma yaşamıştır. Elbette Türkiye'nin Rusya'yla ilişkileri de bu süreçten etkilenmiştir. Ancak Türk-Rus ilişkilerinin çok boyutlu bir karakteri vardır. Ekonomik ilişkiler bunların başında gelmektedir.

Rakamlarla ifade edecek olursak, 2013 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 29-30 milyar dolar seviyesindeydi. 24 Kasım 2015 tarihinde Suriye sınırında yaşanan "Uçak Krizi" nedeniyle bu hacim 17 milyar dolara kadar düşmüştür. 2023 yılı itibarıyla ticaret hacmi yeniden artarak yaklaşık 56 milyar dolara ulaşmıştır. Bu ticaret hacminin yaklaşık 45 milyar doları Rusya'nın Türkiye'ye ihracatı, 11 milyar doları ise Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı şeklindedir. Buradaki dengesizlikte doğal olarak enerji ithalatı önemli bir rol oynamaktadır.

Ekonomik ilişkileri destekleyen diğer başlıklar da vardır. Enerji işbirliği bunların başında gelmektedir. Türkiye'nin enerjide yaklaşık %74 oranında dışa bağımlılığı olduğu belirtilmektedir. Bu dış kaynağın önemli bir kısmı Rusya'dan (%50) karşılanmaktadır. Mavi Akım, Türk Akım 1 ve Türk Akım 2 gibi projeler bu işbirliğinin önemli sac ayaklarıdır. Diğer yandan turizm sektörü, Türk-Rus ilişkilerine ivme

kazandıran faktörden biridir. Rusya, Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkelerden biridir. Örneğin 2019 yılında 7 milyon Rus turist, Türkiye'ye gelmiştir. Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası bu sayı azalmış olsa da turizm, ilişkilerin önemli boyutlarından biri olmayı sürdürmektedir.

Türk-Rus ilişkilerindeki önemli işbirliği alanlarından biri de müteahhitlik hizmetleridir. Zira Türk inşaat firmaları, Rusya'da bugüne kadar toplamda 75 milyar doları aşan projeler üstlenmiş durumdadır. Bu, Türkiye'nin inşaat sektörünün uluslararası başarılarının bir göstergesidir.

Son olarak ikili ilişkilerde "beşeri boyut" kapsamında eğitim, kültür, karşılıklı göç ve diaspora gibi konular öne çıkmaktadır. Günümüzde Rusya'da büyük ya da orta ölçekli hemen her şehirde Türk restoranları, marketleri ya da işletmeleri görmek mümkündür. Aynı şekilde Türkiye'de de Rus vatandaşlarına ait işletmelerin ve yerleşik nüfusun sayısı artmaktadır. Ayrıca bugün, yaklaşık 150 bin civarında Türk-Rus evliliği de bulunmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler birçok farklı alanda gelişmiştir. Türkiye, diğer bazı NATO ülkelerinden farklı olarak, Rusya'yla daha rahat ilişki kurabilen ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerle birlikte, geçmişte "yumuşama (détente)" döneminde olduğu gibi, bugün de, bu bakımdan "fikirdaş ülkeler" olarak değerlendirilebilirler. Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan sonra yeniden işbirliğine dayalı bir güvenlik düzeni mümkün olabilir. Böyle bir dönüşümde Türkiye, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkeler katalizör rolü üstlenebilir. Ancak böyle bir işbirliği, 'ne pahasına olursa olsun' anlayışına dayanmamalı, tam tersine kurallar temelli uluslararası düzeni, toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygıyı güçlendirecek yönde olmalıdır.

Sonuç

Günümüzde Türkiye ile Rusya arasında ticari ilişkiler, enerji işbirlikleri, turizm ve beşerî etkileşimler alanlarında yoğun bir ilişki ağı vardır. Tüm bu gelişmelere rağmen güvenlik meselesi hâlâ ön plandadır. Özellikle Rusya'nın 2022 yılında başlattığı Ukrayna harekâtı sonrası Avrupa'da ciddi bir güvenlik endişesi oluşmuştur. Eğer yeniden "kooperatif güvenlik" denilen işbirliğine dayalı güvenlik anlayışı hâkim olursa ve Türkiye gibi ülkelerin katkısıyla somut adımlar atılırsa, farklı bir dönem başlayabilir. Ancak mevcut koşullarda ülkeler, halihazırdaki güvenlik şemsiyelerini ve yapılarını koruma eğilimindedir.

Türkiye'nin Batı kurumları içinde yer alırken, aynı zamanda komşu ülkelerle de 1960'lı yıllarda olduğu gibi dengeli ve

7 Mayıs 2025

yapıcı ilişkiler kurması ve tıpkı Johnson Mektubu'na verilen tepki sonrası başlatılan çok yönlü dış politika gibi oldukça önemlidir. Türkiye bulunduğu yeri terk etmeden (Batı'daki yerini sağlam bir şekilde koruyarak) bu ilişkilerin daha da gelişmesine ve "Soğuk Barış"ın yeniden gerçek barışa ve işbirliğine dayalı güvenliğe dönüşmesine katkı sunabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu açıdan Türkiye, söz konusu sürecin şekillenmesinde, bu konuda kendisiyle fikirdaş diğer NATO ülkeleriyle birlikte rol oynayabilecek ülkelerden biridir.

Dünyada bölgesel-küresel krizler devam ederken; Türkiye, stratejik konumuyla Avrupa'nın en doğusunda ve Asya'nın en batısında Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu gibi geçmişte krizlerle anılan bölgelerin tam ortasında yer almaktadır. Karadeniz ile Akdeniz arasında; doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının kesişim noktasında bulunmaktadır. Tüm bu özellikleriyle Türkiye, bölgesel-küresel istikrara katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir.

Yazar Hakkında

Hüseyin DİRİÖZ - Büyükelçi (E)

1956 doğumlu olan E. Büyükelçi Hüseyin DİRİÖZ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden (SBF)1977 yılında mezun oldu. 1978-1980 yılları arasında Virginia Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında master yapan DİRİÖZ, 1987-1988 yıllarında NATO Savunma Koleji, Roma/İtalya'da eğitim aldı. Türkiye'ye 30 yılın üzerinde kariyer diplomat olarak önemli hizmetleri bulunan (E) Büyükelçi DİRİÖZ, 1978 yılında Dışişleri Bakanlığına girdi ve 2021 yılında Bakanlıktan emekli oldu. Dışişleri Bakanlığı'nda Ortadoğu Genel Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Başkanışmanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü gibi üst düzey görevlerde bulunan (E) Büyükelçi DİRİÖZ, Türkiye'nin Moskova, Rusya (2016-2019), Brasilia, Brezilya (2013-2016) ve Amman, Ürdün (2004-2008) büyükelçiliği görevlerinde bulundu. Büyükelçi olmadan önce Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Afganistan'da görev yaptı. 1993 yılında NATO Uluslararası Personeline Savunma Politikası Bölüm Başkanı olarak katılan (E) Büyükelçi DİRİÖZ, 2010-2013 yılları arasında NATO Savunma Politikası ve Planlaması Genel Sekreter Yardımcılığı görevinde de bulundu. 2024 yılından bu yana Dış Politika Enstitüsü (DPE) Başkanı olarak çalışmalarını devam ettirmekte olan (E) Büyükelçi DİRİÖZ, çok iyi derecede İngilizce ve orta derecede Fransızca bilmektedir.

7 Mayıs 2025**Türk Diplomasi Tarihi**

Her ne kadar kavram olarak yakın dönemde kullanılmaya başlanmış olsa da diplomasi tarihin her devrinde toplumlar ve devletler arasında sorunların çözümünde önemli rol oynamış ve diplomasiin yetersiz kaldığı durumlarda savaşlar sorunların temel çözüm mekanizması haline gelmiştir. Ulus devlet yapısının yaygınlaşması ve uluslararası ilişkilerde ulus devletlerin temel aktör olmasından sonra ise diplomasi uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde temel unsur haline gelmiştir.

Devletler arasındaki sorunların çözümünde karar vericiler temel verileri ortaya koyan diplomatlar çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Uluslararası ilişkilere yönelik konularda ve sorunların çözülmesinde kamuoyuna yansayanlar kadar kamuoyuna yansımayan bir çok gelişmede diplomatların önemli etkileri olmuş hatta son dakikada diplomatlar tarafından ortaya konulan öneriler ile savaşlar bile önlenmiştir. Fakat bunların bir kısmı hatıratlarda yer alırken, önemli bir kısmı süreçte damga vuran isimler ile birlikte yok olup gitmektedir.

Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülen Türk Diplomasi Tarihi projesi ile Türk Diplomasi tarihine ışık tutulması hedeflenmektedir. Başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlarda görev yapmış emekli diplomatlar, askeri personel ve devlet adamlarının konuk olarak katıldığı programlarda, Türk Dış politikasının karar süreci, geçmişte alınmış önemli kararların arkasında yatan gerçekler, uluslararası gelişmelerin basına yansımamış bölümleri gibi konuların ele alınması ve Türk Diplomasi Tarihi konusundaki önemli konularda tarihe not düşülmesi amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAY) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.